

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ	ถ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.7 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
2 น้ำกับความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ในสังคมไทย	10
2.1 ความสำคัญของน้ำ.....	10
2.1.1 ความสำคัญของน้ำกับชีวิต.....	10
2.1.2 ความสำคัญของน้ำกับความเชื่อทางศาสนา	16
2.1.3 ความสำคัญของน้ำกับงานศิลปะ และวัฒนธรรมไทย.....	29
2.1.4 ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ	33

บทที่

หน้า

2.2 การรำลงสร้ง	87
2.2.1 ความหมายของการรำลงสร้ง.....	87
2.2.2 ประวัติความเป็นมาของการรำลงสร้ง	88
2.2.3 ความสำคัญและวัตถุประสงค์ในการรำลงสร้ง	112
2.2.4 องค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่สำคัญในการรำลงสร้ง	115
2.3 การรำลงสร้งในการแสดงโขน.....	126
2.3.1 การรำลงสร้งของตัวโขนพระ.....	134
2.3.2 การรำลงสร้งของตัวโขนยักษ์.....	138
2.3.3 การรำลงสร้งของตัวโขนลิง	143
2.3.4 การรำลงสร้งทรงเครื่องของตัวโขนนาง	146
3 วิธีดำเนินการวิจัย	150
3.1 แผนการดำเนินการวิจัย.....	151
3.2 แหล่งข้อมูล	151
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	152
3.3.1 การค้นคว้าเอกสาร	152
3.3.2 การสังเกต.....	157
3.3.3 การทดลองฝึกทำ	159
3.3.4 การบันทึกภาพ	160
3.3.5 การสัมภาษณ์ / การสนทนา	160
3.4 การตรวจสอบข้อมูล.....	164
3.4.1 ข้อมูลด้านทฤษฎี.....	164
3.4.2 ข้อมูลด้านกระบวนการทำรำ	164
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	164
3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร.....	164
3.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม.....	165
3.5.3 การนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์ข้อมูล	165
3.6 การเสนอผลการวิจัย	165

บทที่		หน้า
4	การแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	170
	4.1 วานรพงศ์.....	171
	4.2 ประวัติหุ่นมาน.....	177
	4.3 องค์ประกอบของการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง	200
	4.3.1 ประวัติความเป็นมาของการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง	200
	4.3.2 บทที่ใช้ในการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง	204
	4.3.3 ลักษณะการแต่งกายในการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	210
	4.3.4 เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	228
	4.3.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	237
	4.3.6 อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	241
	4.3.7 ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	244
	4.3.8 ผู้แสดง.....	244
	4.3.9 กระบวนทำรำหุ่นมานลงสรง.....	249
	4.3.9.1 โครงสร้างทำรำหุ่นมานลงสรง.....	249
	4.3.9.2 ทฤษฎีที่ใช้ในการแสดงชุดหุ่นมานลงสรง.....	281
	4.4 บทบาทการแสดงชุดหุ่นมานลงสรงที่สะท้อนบริบททางสังคมไทย...	298
5	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	301
	5.1 สรุปผลการวิจัย.....	301
	5.2 ข้อเสนอแนะ.....	319
	รายการอ้างอิง	320
	ภาคผนวก	323
	ภาคผนวก ก ประวัติผู้ถ่ายทอดกระบวนทำรำหุ่นมานลงสรง	324
	ภาคผนวก ข ผู้ได้รับการถ่ายทอดกระบวนทำรำหุ่นมานลงสรง	
	จากนายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว.....	346
	ภาคผนวก ค กระบวนทำรำเบ็ดเตล็ดโขนลิง	350
	ภาคผนวก ง กระบวนทำรำหุ่นมานลงสรง.....	358

ภาคผนวก จ การลงทรงของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์	
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า	
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ	
พุทธเลิศหล้านภาลัย.....	368
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	408

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	หลักสูตรการร้องทรงของคณะศิลปศึกษา และคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์	102
2	จำแนกประเภทการร้องทรงที่ใช้ในการแสดงโขน ละคร	111
3	จำแนกประเภทของเพลงทรง	118
4	ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการวิจัย	151
5	การถ่ายทอดกระบวนการทำรำนุมาทรง	159
6	ลักษณะของลิ้งแต่ละประเภท	185
7	เปรียบเทียบลักษณะนามกับลิ้งแสม	187
8	วิธีการขบร้งประกอบหน้าทับทรง (กลองแขก) และจ้งหะจ้ง	231

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	สภาพทางภูมิศาสตร์โลก	12
2	พิธีศีลจุ่มของศาสนาคริสต์.....	22
3	พิธีล้างบาป “อิพิฟนี” ของชาวคริสต์ นิกายออร์ทอด็อกซ์	22
4	ลักษณะบ่อน้ำที่ใช้ประกอบพิธี “Mikvah”	23
5	พวกมันดาอีย์ในอิรักกำลังทำพิธีอาบนํ้าศักดิ์สิทธิ์	24
6	วิธีอาบนํ้าละหมาดกรณีสถานที่ไม่เอื้ออำนวย	25
7	พิธีอาบนํ้าในแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดีย	27
8	ภาพวาดในวัยเด็ก	30
9	ภาพจิตรกรรมฝาผนังในเมืองฮอดดาวา ประเทศแคนาดา.....	31
10	นาฏกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระมหากษัตริย์ องค์ที่ 2 ความพยายาม.....	33
11	วิธีอาบนํ้าบนหน้าแข้ง	36
12	ทรงผมจุก	38
13	ทรงผมเกละ.....	38
14	ทรงผมเปีย	38
15	ทรงผมโก๊ะ.....	38
16	การอาบนํ้าในพิธีโกนจุก	41
17	พิธีอาบนํ้านาค.....	43
18	พิธีหลั่งนํ้าสังข์	46
19	พิธีรดนํ้าศพ	50
20	การสรงนํ้าพระพุทธรูป.....	53
21	พิธีรดนํ้าดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอพร	54
22	การเล่นสาดนํ้าในประเพณีสงกรานต์.....	55
23	พิธีอาบนํ้าได้แสงจันทร์.....	58
24	พระราชพิธีลงสรงลงท่าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พ.ศ. 2429.....	65
25	เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงเครื่องหลังพระราชพิธีลงสรง.....	67

ภาพที่		หน้า
26	เพลงทรงจำลอง ในพระราชพิธีลงทรงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ	68
27	สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ แต่งองค์เต็มพระยศเพื่อเตรียมเข้าสู่พิธี ลงทรงในพระราชพิธีโสกันต์	77
28	เขาไกรลาสจำลองประกอบพิธีลงทรงในพระราชพิธีโสกันต์ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์	77
29	สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ทรงฉลองพระองค์ถอดเพื่อเข้าพิธีโสกันต์และลงทรง	78
30	สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ทรงเข้าพิธีโสกันต์และลงทรง	78
31	สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ทรงเปลี่ยน ฉลองพระองค์หลังลงทรง	79
32	สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี ฉลององค์เต็มพระยศ สมโภชเวียนเทียน รับสุพรรณบัฏ	79
33	มณฑปพระกระยาसनานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	84
34	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องราชภูษิตาภรณ์ครั้ง ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2454	85
35	การรำลงทรงปี่พาทย์ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนลำนักรบหักอกศึก	106
36	ลักษณะการแต่งกายพระอนุรุทธลงทรง	107
37	การแสดงชุดลงทรงโขน (อิเหนา)	107
38	การแสดงชุดลงทรงมอญ (พระยาน้อย)	108
39	การแสดงชุดสาวเครือฟ้าแต่งตัว	109
40	การแสดงชุดลงทรงแขก	109
41	การแสดงชุดตราสารทรงเครื่อง	110
42	ภาพสลักในเรื่องรามายณะ ตอนพระรามเสด็จกลับกรุงอโยธยา ที่ปราสาท เขาพระวิหาร	126

ภาพที่		หน้า
43	ภาพหลักในเรื่องรามายณะ ตอนพระลักษณต้องศรนาคบาศ ขึ้นส่วนจาก ปราสาทหินพิมาย เก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ.....	127
44	ภาพหลักในเรื่องรามายณะ ตอนหนุมานถวายนวาวจากปราสาท สระกำแพงใหญ่.....	128
45	ทับหลังสลักภาพในเรื่องรามายณะ ตอนหนุมานถวายนวาว พบที่ปราสาทคูกระโดน.....	128
46	ภาพหลักในเรื่องรามายณะ แสดงการต่อสู้ระหว่างกองทัพพระรามและ กองทัพทศกัณฐ์ จากปราสาทพนมรุ้ง	129
47	ภาพหลักในเรื่องรามายณะ แสดงการต่อสู้ระหว่างกองทัพยักษ์และ กองทัพลิง จากปราสาทศีขรภูมิ.....	130
48	ภาพหลักในเรื่องรามายณะ ตอนพระลักษณต้องศรนาคบาศ จากทับหลัง ปราสาทปรangkū.....	130
49	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "ลงสรงทำวมาลีวราช"	136
50	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "พระรามลงสรง"	137
51	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "ทศกัณฐ์ทรงเครื่อง" (เพลงขมตลาด)	139
52	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "ทศกัณฐ์ลงสรง"	140
53	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "ลงสรงเจ้าลงกา เชษฐ อนุชา เจ้าปางตาล"	141
54	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "สุริยาภพทรงเครื่อง"	143
55	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "พระยาอนูชิตทรงเครื่อง"	144
56	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "หนุมานลงสรง"	146
57	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "สีดาทรงเครื่อง"	147
58	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุด "มณฑาทรงเครื่อง".....	149
59	"หนุมาน" ภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	178
60	หนุมานแผลงอิทธิฤทธิ์.....	184

ภาพที่		หน้า
61	ลักษณะการแต่งกายอินทรีชิต ยืนเครื่องยศสี่เหลี่ยมทั้งตัว ปักหนูลาย สิงห์ขบตามแบบการปรับปรุงของกรมศิลปากรในสมัยนายธนิต อยู่โพธิ์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร.....	212
62	ลักษณะการแต่งกายหนุมานทรงเครื่องตามแบบกรมศิลปากร.....	214
63	ลักษณะการแต่งกายการแสดงชุดหนุมานลงสร.....	215
64	สนับเพลา.....	216
65	ผ้าถุง / ภูษา.....	217
66	ห้อยช้าง / ชายแครง.....	217
67	รัดสะเอว.....	218
68	ห้อยหน้า / ชายไหว.....	219
69	หางสิง (หนุมาน).....	219
70	ปิดกัน / ห้อยกัน.....	220
71	เสื้อ / จลององค์.....	221
72	อินทรีธนู.....	221
73	นวมคอ / กรองคอ.....	222
74	กำไลแฉง ปะวะหล่ำ แหวนรอบ.....	223
75	หัวเข็มขัดพร้อมสาย.....	223
76	ทับทรวง.....	224
77	สังวาล.....	225
78	กำไลข้อเท้า แหวนรอบ.....	225
79	ธำมรงค์.....	226
80	ดอกไม้ทัด และอุบะ.....	226
81	วงปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องห้า.....	238
82	วงปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่.....	238
83	วงปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่.....	239
84	กลองแขก.....	240
85	ฉิ่ง.....	240
86	เตียงใหญ่.....	241

ภาพที่		หน้า
87	เตี้ยหรือตั่งเล็ก	242
88	โต๊ะวางคั่นช่อง.....	242
89	พานพระสำอาง	243
90	คั่นช่อง.....	243
91	การจัดฉากในการแสดงชุดหุ่นมาลงสร	244
92	เปรียบเทียบวิธีการคัดเลือกผู้แสดงลงลิ้น ลิ้งยอด.....	247
93	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การละเลงแป้งบนฝ่ามือ"	250
94	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การประแป้งด้วยฝ่ามือขวา"	250
95	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การประแป้งด้วยฝ่ามือซ้าย"	250
96	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การผัดหน้าด้วยฝ่ามือทั้งสองข้าง"	251
97	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การทาแป้งที่แขนข้างขวา"	251
98	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การทาแป้งที่แขนข้างซ้าย"	251
99	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การทาแป้งหรือน้ำหอมที่ตัว"	252
100	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การสวมเสื้อ"	252
101	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การรับสิ่งของ"	253
102	การรำตีบทโดยใช้ท่าที่ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติ "การสำรวจความ เรียบร้อย	253
103	การรำตีบทโดยใช้ท่าตามแบบแผนทางนาฏศิลป์ "ท่าพิสมัยเรียงหมอน"	254
104	การรำตีบทโดยใช้ท่าตามแบบแผนทางนาฏศิลป์ "ท่าไว้มือ"	254
105	การรำตีบทโดยใช้ท่าตามแบบแผนทางนาฏศิลป์ "ท่าพรหมสี่หน้า"	255
106	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "ท่าเก็บ"	256

ภาพที่		หน้า
107	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "ท่าเข้าอกมือเดียว"	257
108	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "การพลิกเหลี่ยมในกระบวนท่ารำ"	258
109	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "การยืดกระทบลงลบเหลี่ยม"	259
110	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "การเตะเท้าในท่ากาจับปากโรง"	259
111	ท่ารำที่มาจากแม่ท่า "การโยกเท้าในท่ากาจับปากโรง"	260
112	ท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง "ท่าเกา"	261
113	ท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง "ท่า 1"	263
114	ท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง "ท่า 3"	263
115	ท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง "ท่า 5"	263
116	ท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง "ท่า 7"	264
117	ท่ารำในบทร้องคำว่า "ติดใจ"	265
118	ท่ารำในบทร้องคำว่า "ไหมถม"	266
119	ท่ารำในบทร้องคำว่า "ดวงกุดั่น"	266
120	ท่ารำในบทร้องคำว่า "สายทองแสง"	266
121	ท่ารำในบทร้องคำว่า "เทพนม"	267
122	ลักษณะการเอียงศีรษะข้างเดียวกับมือจับอย่างละคร	268
123	ลักษณะการเอียงศีรษะข้างเดียวกับมือจับอย่างอย่างโขนลิง	268
124	ลักษณะการเอียงศีรษะ ตามองมือตั้งวง การวางสันเท้าอย่างละคร	268
125	ลักษณะการเอียงศีรษะ ตามองมือตั้งวง การวางสันเท้าอย่างโขนลิง	268
126	ท่ารำในบทร้องคำว่า "นุ่งยก"	269
127	ลักษณะการแทงมือ	269
128	ลักษณะการสะดุดเท้า	270
129	ลักษณะการยืนเตะปลายเท้า	270
130	ลักษณะการเตะเล่นเท้า	270
131	ลักษณะท่าที่ใช้กับการเล่นอุปกรณ์	271
132	ลักษณะการขึ้นเตียงในการแสดงชุดหุ่มนานลงสร	273
133	ลักษณะการลงเตียงในการแสดงชุดหุ่มนานลงสร	273
134	"ท่าเก็บ" แสดงลักษณะความสมดุลของท่ารำ	291

ภาพที่		หน้า
135	"ท่าเชิงนอน" แสดงลักษณะความอสมดุลของท่ารำที่ทำตามกัน	292
136	"ท่าระยับ" แสดงลักษณะความอสมดุลของท่ารำที่ตรงข้ามกัน	292
137	กระบวนท่ารำที่แสดงถึงความแข็งแรงของร่างกาย.....	293
138	"ขยับเกา" แสดงถึงกระบวนท่าที่มีความคล่องแคล่วว่องไว.....	294
139	"ท่าแสงประเทือง" แสดงถึงกระบวนท่าที่ต้องอาศัยการทรงตัวในการแสดง	297

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	แสดงลำดับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำลงสระของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี	105
2	พงศ์วานรกรุงชุมพู.....	174
3	พงศ์วานรกรุงซีตชิน.....	175
4	สายการถ่ายทอดกระบวนการทำรำชุดหนุมานลงสระ	203